

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

МОКРЯК М. О.,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

**ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ
СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ, СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКОНУ ТА ЗЛОЧИННІСТЬ**

Проблема використання засобів масової інформації в інтересах злочинності і для протидії їй має величезне політичне і соціальне значення. Засоби масової інформації впливають на всі сфери життя і не дарма вважаються «четвертою владою».

Ключові слова: засоби масової інформації, телебачення, інтернет, злочинність, профілактика, суспільна думка.

Проблема использования средств массовой информации в интересах преступности и для противодействия ей имеет огромное политическое и социальное значение. Средства массовой информации воздействуют на все сферы жизни и по праву считаются «четвертой властью».

Ключевые слова: средства массовой информации, телевидение, интернет, преступность, профилактика, общественное мнение.

The main problem in using media acting in the interests of crime and to counteract it have a great political and social significance. The media affect all areas of life, and are considered to be the “fourth power”.

Key words: mass media, television, internet, criminality, prevention, public opinion.

Вступ. Аналіз причин та умов, що породжують протиправну поведінку, показує, що поряд із іншими чинниками – кризою моралі, економічною нестабільністю, негативним впливом на людей мікросередовища тощо, нового забарвлення та актуальності набуває такий складник, як вплив засобів масової інформації (ЗМІ).

Значна кількість робіт, присвячених зазначеній проблемі, ґрунтується на традиційних напрямках діяльності правоохоронних органів, які були напрацьовані в середині та кінці минулого століття, а отже, відстає від темпів наступу сучасної злочинності. Разом із тим нові, з точки зору кримінології, напрями використання повідомлень ЗМІ можуть значно посприяти вирішенню завдань кримінального судочинства [7, с. 12].

Можливості використання ЗМІ під час розслідування злочинів розглядають чимало вчених: В.М. Бахін, В.М. Брижко, О.Н. Гальченко, В.Ф. Іванов, О.К. Мелешенко, А.А. Орехов, Ю.В. Стеценко, В.С. Цимбалюк, В.Р. Шиканова та ін. Однак аналіз наукових робіт показує, що в цілому зазначена проблема розроблена недостатньо. Такий стан теоретичної розробки проблеми позначається на практичній діяльності органів досудового слідства, спричиняє непорозуміння, а подекуди й конфлікти між правоохоронцями та працівниками ЗМІ з питань інформаційного висвітлення процесу та результатів досудового розслідування. Необхідність поглибленого вивчення питань використання ЗМІ під час розслідування злочинів зумовила вибір теми наукової статті.

Постановка завдання. Метою статті є:

- дослідження ролі ЗМІ у механізмі формування особистості;
- встановлення характеру деструктивного впливу засобів масової інформації на протиправну поведінку;
- висвітлення проблеми трансляції ЗМІ негативних зразків поведінки, зокрема інформаційної продукції з елементами насильства та жорстокості;
- розробка рекомендацій загальносоціального та спеціально-криминологічного запобігання злочинам шляхом використання можливостей ЗМІ, зокрема телебачення.

Результати дослідження. Скасування цензури відкрило інформаційні потоки, але не поліпшило їх якості. Заборона Конституцією цензури припинила вплив влади на масову інформацію. Якщо мас-медіа бажають перевтілитися у «четверту владу», то їм необхідна внутрішня підпорядкованість і дисципліна. Щоб прискорити природним чином процес, що сприяє перетворенню засобів масової комунікації в суб'єкта публічної політики, влада всіма доступними їй способами повинна цьому сприяти. Масові комунікації при всій їх залежності й участі в інформаційних війнах все одно для більшої частини населення країни є найважливішим джерелом політичних орієнтирів. За ступенем довіри з боку громадян медіа перебувають на одному з перших місць, оскільки люди не довіряють ні законодавчій, ні виконавчій, ні судовій владі [7, с. 9].

Сьогодні уявні образи часто мають більший вплив на суспільну та індивідуальну свідомість, ніж реальність. На цьому тлі засоби масової інформації, йдучи назустріч повсякденному настрою населення, не тільки неправдоподібно висвітлюють соціальні процеси, а й значною мірою вторгаються в нього, створюють свою кримінальну інтерпретацію.

У свою чергу, віктимізація населення як процес втрати внутрішніх ресурсів до протистояння злочинності призводить до його криміналізації. Сприйняття злочинності як нормального явища реальної дійсності призводить до адаптації суспільства, його небажання боротися проти неї, і, що ще гірше, до звернення до представника злочинності для вирішення нагальних проблем.

Телебачення як складник системи масової комунікації має найбільшу можливість охоплення і впливу на населення країни. Акцентуючи увагу на кольорі й обстановці у телестудії, одязі та макіяжі телеведучих, її спрямовують у потрібне русло за допомогою тональності голосу, манери ведення передачі, інтервалів, постановки запитань, жестикуляції, музичного оформлення і часу подачі телемовлення.

Нині ЗМІ сформувались в окремий соціальний інститут, який значною мірою спроможний впливати на розвиток усього людства. Як важливий інститут демократії, засіб реалізації принципу гласності, вираження суспільної думки сучасні ЗМІ здійснюють значний вплив на сферу правопорядку, зокрема на діяльність правоохоронних органів, покликаних протидіяти злочинності [1, с. 34].

ЗМІ можуть впливати на суспільство як позитивно, так і негативно.

Негативний вплив ЗМІ. У 80-ті рр. ХХ ст. на Заході певного поширення набула теорія когнітивних неасоціацій, згідно із якою вплив ЗМІ на свідомість людей пояснюється праймінгом – активізацією специфічних спогадів пам'яті.

Висвітлення у ЗМІ насильства може автоматично пробудити відповідні думки й ідеї, що сприятиме виникненню і формуванню антисоціальної установки. Щоправда, і ця точка зору залишається дискусійною. Справа в тому, що існує значна аудиторія, яка, усвідомлюючи примітивізм, шкідливість впливу насамперед телевізійних передач, що зображують сцени насильства, жорстокості, охоче їх дивиться через низку причин: цікавість, звичку, любов до детективів, пригод, бажання випробувати гострі відчуття, переключити психічну енергію з одного стану в інший [2, с. 13].

Безумовно, глядачі, які потребують відповідної психологічної розрядки через різні життєві обставини, не представляють для криминології значного інтересу. Однак обсяг такої інформації, що міститься у ЗМІ, повинен регулюватися суспільством.

В іншому випадку виникає інша небезпека. Велика кількість інформації злочинного характеру в засобах масової інформації може негативним чином вплинути вже на іншу, не менш значущу в якісному відношенні аудиторію.

Йдеться насамперед про осіб похилого та середнього віку, певну частину жіночого населення. Інформація в ЗМІ про численні криваві вбивства, зґвалтування, шахрайства, крадіжки, розбої, грабежі може призвести до атмосфери страху перед злочинністю, відсутності почуття особистої безпеки.

Існують також інші сфери життя, впливаючи на які, ЗМІ тією чи іншою мірою створюють сприятливі умови для існування і поширення злочинності. Наприклад, засоби масової інформації можуть поширювати неправдиві відомості про діяльність правоохоронних органів із боротьби зі злочинністю, завдавши тим самим шкоду їх престижу [5, с. 341].

Це небезпечно ще й тим, що співробітники зазначених органів, не відчуючи підтримки населення, втрачають стимули працювати на благо суспільства («навіщо старатися, якщо ніхто належним чином не оцінить твої зусилля»).

Звісно, при подібному психологічному підході важко очікувати якихось відчутних успіхів у боротьбі зі злочинністю. Зв'язок ЗМІ зі злочинністю проявляється і в тому, що, повідомляючи про вчинення того чи іншого злочину, засоби масової інформації часто називають способи вчинення злочинів.

Це може надати певну допомогу в реалізації злочинного наміру особам, схильним до скоєння правопорушень. Такі в стислому вигляді основні особливості механізму негативно впливу ЗМІ на криміногенну обстановку в країні.

Позитивний вплив ЗМІ. Проведений системний аналіз вітчизняного законодавства, що регулює використання ЗМІ під час розслідування злочинів, дає можливість зробити висновок про його недостатнє врегулювання. Низка положень нормативно-правових актів значною мірою втратила своє значення, оскільки лише багато в чому не відповідає реаліям сьогодення, а також відображена у різних актах неповно й нерідко із протиріччями [5, с. 134].

Окремі питання врегульовані не повною мірою. Здійснення порівняльного аналізу вітчизняного інформаційного законодавства з відповідними міжнародно-правовими актами свідчить про тенденцію наближення України до світових стандартів забезпечення права на інформацію.

Сучасний рівень використання ЗМІ у розкритті та розслідуванні злочинів в основному зорієнтований на ті форми, які були напрацьовані правоохоронними органами за часів СРСР, і може бути визначений як низький.

Наступ сучасної організованої злочинності і такий її прояв, як політизація, вимагає належних засобів реагування з боку не тільки правоохоронних органів, а й усього суспільства. Аргументовано висновок, що серед нових форм взаємодії правоохоронних органів із ЗМІ може бути формування належної громадської думки, застосування дифамації за умови використання лише справжніх відомостей, які хоча й можуть згнєбити честь і гідність громадянина, але лише з метою захисту суспільних інтересів. Право на дифамацію відкриває для державних органів, покликаних протидіяти злочинності, нові можливості, які ще потребують теоретичного опрацювання.

Серед них – дискредитація лідерів злочинних угруповань, створення умов для розвалу організованих злочинних груп, недопущення проникнення членів таких груп до органів державної влади тощо. Крім того, допустимість використання дифамації визначає необхідність пошуку нових можливостей взаємодії правоохоронців із працівниками ЗМІ [3, с. 22].

Однак важливо, щоб дифамація не стала засобом досягнення політичних, економічних чи інших інтересів, не використовувалась на замовлення або для дискредитації окремих осіб. Тому важливим є створення належної правової бази, адаптація рішень Європейського Суду з прав людини до потреб протидії злочинності. Доцільне використання комунікативної функції ЗМІ для вирішення розшукових завдань під час розслідування злочинів. У інформаційно невизначеній ситуації, що характерна для розшукової роботи, слідчий може використовувати комунікативні потоки як джерела здобуття орієнтовної та доказової інформації, а також із метою отримання тактичної переваги [6, с. 17].

Нові форми злочинної діяльності вимагають від органів дізнання й досудового слідства вдосконалення практичних навичок отримання криміналістично значущої інформації,

теоретичної підготовки щодо тактики виявлення злочинів та осіб, які їх скоїли. На нашу думку, існує необхідність створення інформаційно-аналітичного підрозділу, серед завдань якого – проведення моніторингу повідомлень ЗМІ, мереж телекомунікацій загального користування з метою виявлення криміналістично значущої інформації. Небезпечний характер можливості використання особами, не зацікавленими в об'єктивному розслідуванні злочину, повідомлень ЗМІ для впливу на процес та результати розслідування злочинів потребує нового підходу до проблеми протидії слідству [6, с. 12].

Збільшення ваги інформаційного супроводження в багатьох сферах життєдіяльності суспільства (під час збройних конфліктів, у політиці тощо) зумовило його актуальність і в сфері кримінального судочинства.

Вирішення проблеми управління засобами масової інформації вимагає від правоохоронних органів нестандартних рішень, проведення спеціальних організаційно-технічних заходів. Система інформаційної протидії повинна виконувати такі функції:

- виявляти акти криміногенних впливів мас-медіа з обґрунтованою оцінкою їх соціальних дій;
- виробляти контрзаходи, адекватні соціальній небезпеці криміногенних інформаційних впливів;
- здійснювати, використовуючи можливості засобів масової інформації, превентивний та інформаційний вплив на злочинність;
- індивідуальні заходи профілактики повинні проводитися самими представниками засобів масової інформації.

Засобам масової інформації необхідно взяти на себе зобов'язання перед суспільством з його захисту від злочинності. Цей захист може виражатися в оповіщенні про реальний стан кримінальних проявів, нові форми злочинності, способи протистояння їй; у наданні рекомендацій щодо протидії злочинцям в конкретних ситуаціях. Захист може бути у вигляді повідомлень про ліквідацію організованих злочинних формувань, протидію тероризму, припинення нових злочинних проявів, сповіщення про покарання злочинців, успішне виправлення колишніх засуджених, надання їм допомоги в соціальній реабілітації, проведення виховних робіт із підлітками та дітьми з неблагополучних сімей.

Дієвий ефект може дати проведення брифінгів, круглих столів, конференцій між фахівцями, представниками журналістського корпусу і правоохоронними органами. Для залучення суспільства до процесу протидії необхідно створити умови розвитку спеціалізованих структур із зв'язків з громадськістю.

Висновки. Механізм впливу ЗМІ на злочинність (точніше, на різні сфери життя, пов'язані тією чи іншою мірою зі злочинністю) носить складний і неоднозначний характер.

Інформація на злочинну тему може бути неповною, але при цьому негативно впливає на користувачів ЗМІ. У певних категорій осіб, наприклад тих, що мають нестійкий тип психіки, неповнолітніх, повідомлення про злочинність, насильство підвищує рівень агресивності, що може у взаємодії з конкретно життєвою ситуацією привести їх до скоєння злочинів.

Разом із тим, зазначена інформація деяких громадян, що мають належну міру законслухняності, навпаки, змушує проявляти необхідні запобіжні заходи перед можливим зіткненням із представниками злочинного світу і навіть займати активну позицію у справі попередження злочинності.

ЗМІ, маючи величезні можливості впливати на свідомість людей, можуть зіграти істотну роль у піднятті авторитету правоохоронних органів в очах громадської думки, а це – необхідна умова підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Необхідно впровадити правове регулювання взаємодії правоохоронних органів та ЗМІ, щоб підвищити розкривання злочинів, надати правоохоронним органам можливість витребувати інформацію та докази. Отже, діяльність ЗМІ із дискредитації цих органів об'єктивно послаблює їх зв'язки з населенням, що створюють сприятливе середовище для функціонування злочинності в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Брыжко В.М., Цимбалюк В.С., Орехов А.А., Гальченко О.Н. Будущее и информационное право / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Р.А. Калюжного, д-ра экон. наук, проф. М.Я. Швеца. – К.: Интеграл, 2002.
2. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
3. Іванов В.Ф., Мелешенко О.К. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування. – К.: ІЗМН, 1996. – 180 с.
4. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: Автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.09) / НАВСУ. – К., 2003. – 19 с.
5. Михеенко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
6. Правове регулювання інформаційної діяльності в Україні: Станом на 1 січня 2001 р. / Упоряд. С.Е. Демський; Відп. ред. С.П. Павлюк. – К.: ЮрінкомІнтер, 2001.
7. Стеценко Ю.В. Особливості порушення кримінальної справи за повідомленнями засобів масової інформації // Держава і право. – 2003. – Вип. 20.

НОВОСАД Ю. О.,

кандидат юридичних наук,
начальник управління нагляду
у кримінальному провадженні
(Прокуратура Волинської області)

УДК 343

**ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ
У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ**

У статті здійснено аналіз діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам у сфері виконання покарань, визначено основні проблемні моменти з цих питань, а також сформульовано науково обґрунтовані шляхи удосконалення правового механізму з означеної тематики дослідження та доведена необхідність подальшого здійснення прокурорського нагляду в органах і установах виконання покарань у контексті змісту сучасних правових реформ в Україні.

Ключові слова: запобігання, прокуратура, злочин, діяльність, органи виконання покарань, установа виконання покарань, персонал, засуджений.

В статье осуществлен анализ деятельности прокуратуры как субъекта предупреждения преступлений в сфере исполнения наказаний, определены основные проблемные моменты по этим вопросам, а также сформулированы научно обоснованные пути совершенствования правового механизма по указанной тематике исследования и доказана необходимость дальнейшего осуществления прокурорского надзора в органах и учреждениях исполнения наказаний в контексте содержания современных правовых реформ в Украине.

Ключевые слова: предотвращение, прокуратура, преступление, деятельность, органы исполнения наказаний, учреждение исполнения наказаний, персонал, осужденный.

